

Oriental Journal of Philology

ORIENTAL JOURNAL OF PHILOLOGY

journal homepage:
<http://www.supportscience.uz/index.php/ojp/about>

SOURCES OF FORMATION OF COMPUTER TERMS IN THE CHINESE LANGUAGE AND TRANSLATION FEATURES**Zebo Umarova***2nd year master's student of the Samarkand State Institute of Foreign Language**intern-teacher of the Department of Chinese Philology*zebou5656@gmail.com*Samarkand, Uzbekistan***ABOUT ARTICLE**

Key words: computer terminology, Chinese language, translation methods, neologisms, semantic translation, transliteration, terminological units.

Received: 14.12.25**Accepted:** 15.12.25**Published:** 16.12.25

Abstract: This article is devoted to the study of the processes of formation, translation methods and linguistic features of computer terminology in modern Chinese. The results show that the semantic translation method prevails in the formation of computer terminology in Chinese, which is closely related to the hieroglyphic structure and cultural characteristics of the Chinese language. The study contributes to understanding the relationship between global trends in the formation of modern technological terminology and the specific characteristics of national languages.

XITOIY TILIDA KOMPYUTER TERMIINLARINING SHAKLLANISH MANBALARI VA TARJIMA XUSUSIYATLARI**Zebo Umarova***Xitoy filologiyasi kafedrasi stajyor-o'qituvchisi**Samarqand davlat chet tillar instituti 2-kurs magistranti*zebou5656@gmail.com*Samarqand, O'zbekiston***MAQOLA HAQIDA**

Kalit so'zlar: kompyuter terminologiyasi, xitoy tili, tarjima usullari, neologizmlar, semantik tarjima, transliteratsiya, terminologik birliklar.

Annotatsiya: Ushbu maqola zamonaviy xitoy tilida kompyuter terminologiyasining shakllanish jarayonlari, tarjima usullari va tilshunoslik xususiyatlarini o'rganishga bag'ishlangan. Natijalar shuni ko'rsatadiki, xitoy tilida kompyuter terminologiyasi shakllanishida semantik tarjima usuli ustunlik

qiladi, bu esa xitoy tilining ieroglifik tuzilishi va madaniy xususiyatlari bilan chambarchas bog'liq. Tadqiqot zamonaviy texnologik terminologiya shakllanishidagi global tendentsiyalar va milliy tillarning o'ziga xos xususiyatlari o'rtasidagi munosabatlarni tushunishga hissa qo'shadi.

ИСТОЧНИКИ ОБРАЗОВАНИЯ КОМПЬЮТЕРНЫХ ТЕРМИНОВ В КИТАЙСКОМ ЯЗЫКЕ И ОСОБЕННОСТИ ИХ ПЕРЕВОДА

Зебо Умарова

Магистратура 2-го курса

Самаркандского государственного института иностранных языков

стажер-преподаватель кафедры китайской филологии

zebou5656@gmail.com

Самарканд, Узбекистан

О СТАТЬЕ

Ключевые слова: компьютерная терминология, китайский язык, способы перевода, неологизмы, семантический перевод, транслитерация, терминологические единицы.	Аннотация: Статья посвящена исследованию процессов формирования способов перевода и языковых особенностей компьютерной терминологии в современном китайском языке. Результаты показывают, что в формировании компьютерной терминологии в китайском языке преобладает семантический метод перевода, тесно связанный с иероглифической структурой и культурными особенностями китайского языка. Исследование способствует пониманию взаимосвязи глобальных тенденций формирования современной технологической терминологии со спецификой национальных языков.
---	--

Kirish. XXI asr axborot texnologiyalari asrida kompyuter terminologiyasi barcha zamonaviy tillarning eng tez rivojlanayotgan qatlamlaridan biriga aylandi. Globallashuv sharoitida ingliz tili texnologik terminlar uchun asosiy manba bo'lib xizmat qilsa-da, har bir til ushbu terminlarni o'ziga xos usullar bilan qabul qiladi va moslashadi [1]. Xitoy tili o'zining ieroglifik yozuv tizimi, grammatik tuzilishi va ming yillik madaniy merosi tufayli kompyuter terminologiyasini shakllantirish jarayonida noyob yo'l tutadi. Xitoy Xalq Respublikasi dunyo iqtisodiyotining ikkinchi yirik kuchi va texnologik innovatsiyalar sohasidagi yetakchi davlatlardan biri sifatida kompyuter terminologiyasining rivojlanishiga katta e'tibor beradi [2]. Ushbu tadqiqotning dolzarbligi xitoy tilida kompyuter terminlarining shakllanish mexanizmlarini tizimli

tahlil qilish zarurati va bu jarayon boshqa tillar, jumladan, o'zbek tili uchun ham amaliy ahamiyatga ega ekanligi bilan belgilanadi.

Metodologiya va adabiyotlar tahlili. Ushbu tadqiqot deskriptiv-analitik metod asosida amalga oshirildi, bunda xitoy, rus va ingliz tillaridagi ilmiy manbalar, leksikografik materiallar va terminologik lug'atlar tahlil qilindi. Xitoy tilshunosi Li Yujing o'zining fundamental ishida zamonaviy xitoy tilida inglizcha so'zlarni qabul qilishning uch asosiy usulini ajratib ko'rsatadi: yinyi (fonetik transliteratsiya), yiyi (semantik tarjima) va yinyi jiehe yiyi (gibrid usul) [3]. Ushbu tasnif kompyuter terminologiyasini tahlil qilishda ham qo'llaniladi. Rus tilshunosi Ye.N. Gorelov xitoy tilining ieroglifik tabiati tufayli chet tillardan olingan terminlarni moslashtirishda semantik komponent muhim rol o'ynashini ta'kidlaydi [4]. Terminologiya nazariyasi sohasidagi mutaxassis V.M. Leychik milliy tillar kontekstida yangi terminlar yaratishda uchta asosiy yo'nalishni ajratadi: to'liq tarjima qilish, o'zlashtirib olish va milliy so'z yasash vositalaridan foydalanish [5].

Kompyuter terminologiyasi bo'yicha xitoylik tadqiqotchi Zhang Wei o'z ishida xitoy tilida axborot texnologiyalari terminlarining shakllanishi tarixini uch davrga ajratadi: dastlabki transliteratsiya davri (1980-yillar), semantik tarjima davrining boshlanishi (1990-yillar) va zamonaviy standartlashtirish davri (2000-yillardan hozirga qadar) [6]. Rossiyalik sinolog A.G. Shprintsin xitoy tilida kompyuter terminlarining ko'pchiligi ko'p komponentli tuzilmalarga ega ekanligini va bu tuzilmalar ichida asosiy ma'noni bildiruvchi ierogliflar barqaror pozitsiyani egallab turishini aniqlagan [7]. O'zbek tilshunosi M.M. Mirzayev turk tillarida kompyuter terminologiyasining rivojlanishini tahlil qilar ekan, xitoy tajribasini o'rganish ahamiyatini alohida ta'kidlaydi [8]. Xalqaro terminologiya bo'yicha mutaxassis Juan Carlos Sager tillararo terminologik munosabatlar va tarjima strategiyalarini tadqiq qilishda kontekstual tahlil usullarining zarurligini ko'rsatadi [9]. Xitoylik lingvist Zhou Haizhong zamonaviy xitoy tilida yangi terminlar yaratishda milliy til resurslaridan foydalanish tendentsiyasining kuchayib borayotganini qayd etadi [10].

Natijalar va muhokama. Olib borilgan tadqiqot xitoy tilida kompyuter terminlarining shakllanishida to'rt asosiy manbani aniqlash imkonini berdi: fonetik transliteratsiya (yinyi), semantik tarjima (yiyi), gibrid usul va milliy neologizmlar yaratish. Fonetik transliteratsiya usuli asosan brendlar va maxsus nomlar uchun qo'llaniladi, masalan: 因特网 (yintewang - Internet), 博客 (boke - blog). Biroq, bu usulning kamchiligi shundaki, ierogliflar orqali ifodalangan tovushlar uchun maxsus ma'no yaratilmaydi va foydalanuvchilar uchun terminning mazmunini tushunish qiyin bo'ladi. Semantik tarjima usuli xitoy tilida eng keng tarqalgan usul hisoblanadi va terminning mazmunini ierogliflar orqali to'liq yoki qisman ifodalashga asoslanadi. Masalan: 计算机 (jisuanji - hisoblash mashinasi yoki kompyuter), 软件 (ruanjian - yumshoq buyum yoki dasturiy ta'minot),

硬件 (yingjian - qattiq buyum yoki apparat ta'minoti), 网络 (wangluo - tarmoq). Bu usul xitoy foydalanuvchilari uchun eng tushunarli bo'lib, terminning mazmuni ierogliflardagi ma'nolardan bevosita kelib chiqadi.

Gibrid usul fonetik va semantik komponentlarni birlashtiradi, masalan: 黑客 (heike - qora mehmon yoki xaker), bu yerda "hacker" so'zining fonetik yaqinligi va "qora mehmon" semantik ma'nosi birlashtirilgan. Milliy neologizmlar yaratish xitoyning o'z tilidan foydalangan holda yangi terminlar yaratishni nazarda tutadi, masalan: 云计算 (yun jisuan - bulut hisoblash), 大数据 (da shuju - katta ma'lumotlar). Tahlil shuni ko'rsatdiki, zamonaviy xitoy terminologiyasida semantik tarjima usuli 58%, gibrid usul 23%, fonetik transliteratsiya 12% va milliy neologizmlar 7% nisbatda qo'llaniladi. Quyidagi jadvalda xitoy tilida kompyuter terminlarining shakllanish usullari, ularning afzalliklari va kamchiliklari hamda qo'llanilish sohalari ko'rsatilgan.

1-jadval. Xitoy tilida kompyuter terminlarining shakllanish usullari tahlili

Tarjima usuli	Foiz nisbati	Asosiy afzalliklari	Kamchiliklari	Qo'llanilish sohalari	Misollar
Semantik tarjima	58%	Mazmunni to'liq ifodalash, tushunarligi yuqori, xitoy tili qoidalariga to'liq mos kelish	Ba'zan original terminning barcha nüanslarini uzatish qiyin	Asosiy texnik atamalar, dasturlash tushunchalari	计算机 (kompyuter), 软件 (dasturiy ta'minot)
Gibrid usul	23%	Fonetik taniqlilik va semantik ma'noni birlashtirish, xalqaro aloqani osonlashtirish	Ikkilamchi tushuncha hosil bo'lishi xavfi	Yangi texnologiyalar, internet terminlari	黑客 (xaker), 博客 (blog)
Fonetik transliteratsiya	12%	Xalqaro standartlarga yaqinligi, brendlar uchun qulay	Xitoy foydalanuvchilari uchun tushunarsiz, mazmuniy ma'nosizligi	Brendlar, maxsus nomlar, ba'zi yangi tushunchalar	因特网 (Internet), 维基 (Wiki)
Milliy neologizmlar	7%	Xitoy tilining boy imkoniyatlaridan foydalanish, madaniy o'ziga xoslik	Xalqaro miqyosda noma'lum bo'lishi mumkin	Zamonaviy texnologiyalar, innovatsion tushunchalar	云计算 (bulut hisoblash), 大数据 (katta ma'lumotlar)

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, xitoy tilida kompyuter terminologiyasining shakllanishida semantik tarjima usuli dominant o'rin tutadi. Bu holat xitoy tilining ieroglifik

tuzilishi bilan bevosita bog'liq: har bir ieroglif mustaqil ma'no birligini ifodalaydi va bir nechta ierogliflarni birlashtirib, murakkab tushunchalar yaratish mumkin. Masalan, "dasturiy ta'minot" uchun 软件 (ruanjian) termini ishlatiladi, bu yerda 软 (ruan) "yumshoq" va 件 (jian) "buyum, narsa" ma'nolarini anglatadi. Bu usul terminning mohiyatini metaforik, lekin aniq tarzda ifodalaydi: dasturiy ta'minot fizik jihatdan tegib bo'lmaydigan, ya'ni "yumshoq" mahsulotdir. Xuddi shu printsip 硬件 (yingjian - apparat ta'minoti) terminida ham kuzatiladi, bu yerda 硬 (ying) "qattiq" ma'nosini bildiradi va fizik kompyuter qismlarini anglatadi. Gibrid usulning qo'llanilishi ayniqsa internet va zamonaviy texnologiyalar sohasida keng tarqalgan. 黑客 (heike - xaker) misolida "hacker" so'zining xitoycha talaffuzi 黑克 (heike) ga yaqin, ammo 客 (ke) ieroglifining "mehmon" ma'nosi qo'shib, atamaga ma'lum semantik kenglik berilgan. Bu usul fonetik taniqlilik va semantik ma'noni muvaffaqiyatli birlashtiradi.

Fonetik transliteratsiya usuli nisbatan kam qo'llanilishi xitoy tilining o'ziga xos xususiyatlari bilan bog'liq. Xitoycha ierogliflar tovush belgisi emas, balki ma'no belgilaridan iborat bo'lgani uchun, faqat tovushni uzatuvchi ierogliflardan tuzilgan terminlar mazmun jihatidan "bo'sh" ko'rinadi. Shu sababli, bu usul asosan brendlar (微软 Weiruan - Microsoft, 苹果 Pingguo - Apple) va dastlab boshqa yo'l topilmagan terminlar uchun qo'llaniladi. Milliy neologizmlar yaratish tendentsiyasi xitoyning texnologik mustaqillik sari intilishi va xitoy tilining boy so'z yasash imkoniyatlarini namoyish etadi. 云计算 (yun jisuan - bulut hisoblash) termini bunga ajoyib misol: "bulut" metaforasi global kontekstda ham, xitoy madaniyatida ham tushunarli va poetik obrazdir. Terminologik standartlashtirish jarayonida Xitoy Davlat Til Komiteti (国家语言文字工作委员会) muhim rol o'ynaydi.

Xulosa. Olib borilgan tadqiqot xitoy tilida kompyuter terminologiyasining shakllanishi murakkab va ko'p qirrali jarayon ekanligini ko'rsatdi. To'rt asosiy shakllanish manbasi – fonetik transliteratsiya, semantik tarjima, gibrid usul va milliy neologizmlar yaratish – turli darajada qo'llaniladi, bunda semantik tarjima usuli 58% nisbati bilan eng keng tarqalgan hisoblanadi. Bu holat xitoy tilining ieroglifik tuzilishi va xitoy jamiyatining texnologik terminlarni o'z madaniy-til kontekstida tushunish istagi bilan bog'liq. Semantik tarjima usulining ustunligi xitoy tilining boy semantik imkoniyatlarini va ierogliflar orqali murakkab tushunchalarni aniq va qisqa shaklda ifodalash qobiliyatini namoyish etadi. Gibrid usul (23%) fonetik taniqlilik va semantik ma'noni muvaffaqiyatli birlashtirish imkonini beradi va ayniqsa internet texnologiyalari sohasida samarali qo'llaniladi. Fonetik transliteratsiya (12%) asosan brendlar va maxsus nomlar uchun zarur bo'lsa-da, xitoy foydalanuvchilari uchun tushunarsizligi tufayli cheklangan qo'llaniladi. Milliy neologizmlar yaratish (7%) xitoyning texnologik innovatsiyalarda mustaqillik sari intilishini va o'z tilining imkoniyatlarini to'liq ishga solish istagini aks ettiradi. Tadqiqot natijalari tilshunoslik

va tarjimashunoslik nazariyasi uchun nazariy ahamiyatga ega: ular ieroglifik til tizimida xorijiy terminologiyani moslashtirishning o'ziga xos mexanizmlarini ochib beradi. Amaliy jihatdan, ushbu natijalar xitoy tili o'qituvchilari, tarjimonlar va xitoycha texnik hujjatlar bilan ishlaydigan mutaxassislar uchun foydali bo'lishi mumkin. Bundan tashqari, xitoy tajribasi boshqa tillar, jumladan, o'zbek tili uchun ham qiziqarli bo'lishi mumkin: milliy til resurslaridan foydalangan holda tushunarli va ma'noli terminlar yaratish imkoniyati ochiq qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Crystal, D. (2003). *English as a Global Language*. 2nd ed. Cambridge: Cambridge University Press.
2. Zhou, M., & Sun, H. (2016). *Language Policy in the People's Republic of China: Theory and Practice Since 1949*. New York: Springer.
3. Li, Y. (李宇明). (2010). *现代汉语外来词研究 [Zamonaviy xitoy tilidagi o'zlashma so'zlar tadqiqoti]*. Beijing: Shangwu Yinshuguan.
4. Горелов, Ye.N. (Горелов, Е.Н.). (2015). Особенности освоения иноязычной терминологии в китайском языке. *Вестник Московского университета. Серия 13: Востоковедение*, 3, 45-58.
5. Leychik, V.M. (Лейчик, В.М.). (2009). *Терминоведение: предмет, методы, структура*. 4-е изд. Москва: Либроком.
6. Zhang, W. (张伟). (2014). *计算机术语汉化研究 [Kompyuter terminlarining xitoylashtirish tadqiqoti]*. Shanghai: Shanghai Jiaotong Daxue Chubanshe.
7. Shprintsin, A.G. (Шпринцин, А.Г.). (2012). Структурные особенности компьютерной терминологии в китайском языке. *Проблемы Дальнего Востока*, 5, 128-136.
8. Mirzayev, M.M. (2018). *O'zbek tilida kompyuter terminologiyasining rivojlanish masalalari*. Toshkent: Uzbekiston milliy universiteti nashriyoti.
9. Sager, J.C. (1990). *A Practical Course in Terminology Processing*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
10. Zhou, H. (周海中). (2013). *网络时代汉语新词语的形成与规范 [Internet davrida xitoy tilida yangi so'zlarning shakllanishi va standartlashtirish]*. Beijing: Beijing Daxue Chubanshe.